GESCHIEDENIS VAN KARTASOERA VOLGENS DE BABAD IN PROZABEWERKING

VAN DEN HEER

C. F. WINTER SR.

De tekst van de „Babad Tanah Djawi” in proza volgens de bewerking van Kärtå Prådja, door mij uitgegeven, loopt niet verder dan tot ongeveer het einde van den tweeden Javaanschen successieoorlog, en den afloop vinden wij daarin niet vermeld. Zooals door mij in de Inleiding van de Aanteekeningen op genoemde Babad werd gezegd, is nog in mijn bezit eene omwerking of nieuwe bewerking daarvan door wijlen den Heer C. F. Winter Sr., die veel verder doorloopt, maar toch ook in eene belangrijke episode der Geschiedenis van Java blijft steken, namelijk in den zoogenaamden Chineesch-Javaanschen oorlog. De inhoud van dat vervolg geef ik thans in het kort hier ter plaatse met vergelijking van de Djokjosche Babad in proza en de Babad van Pangéran Soerjå-Negårå, beide reeds door mij in de genoemde Inleiding vermeld. Over het algemeen stemt de inhoud overeen; wel heeft hier of daar eene omzetting plaats in de rangorde van de feiten, maar zonder belangrijke verandering in den loop van het verhaal, welke ik dan in eene aanteekening heb aangewezen. Dewijl de Heer de Jonge in zijne Opkomst van het Nederlandsch Gezag over Java, deel VI, reeds dit gedeelte der geschiedenis heeft behandeld, heb ik mede ter vergelijking zijne mededeelingen aangehaald, waaruit tevens zal blijken, dat de berichten uit de Babad over het algemeen als geloofwaardig kunnen worden aangenomen, behoudens enkele onnauwkeurigheden, vooral wat Hollandsche toestanden betreft, zooals b.v. de opvolging der Goeverneurs-Generaal en de Hollandsche eigennamen, waarmede zeer willekeurig wordt omgesprongen. Die geloofwaardigheid van

de berichten pleit overigens voor een tijdgenoot als schrijver; of hij evenwel dezelfde is als de op blz. 6 en 7 der inleiding op de aantekeningen bij de „Babad Tanah Djawi” als zoodanig door mij opgegeven Bâdjra of Toemenggoeng Tirta Wigoenâ, zou ik thans niet meer met zekerheid durven zeggen. Wij vinden eenen Tirta-Wigoenâ onder de hoofdpersonen der geschiedenis thans gedurig genoemd, als gezant naar Batavia en als vertrouwde des Soesoehoenan's. In den brief van G.G. en Raden van Indië aan Bewindhebbers van Maart 1734 wordt van hem gezegd: „den geraffineerden Tommagong Tirta Wigoenâ, gewezen Secretaris van den Keijzer”. (Zie de Jonge, II. VI, blz. 219). Waarschijnlijker is, dunkt mij, dat een zijner opvolgers nu het werk heeft voortgezet.

Behalve de Prinsen, broeders van den Soesoehoenan Amangkoerat II, die in openlijk verzet waren gekomen, was nog de Pangéran Ngabèi reeds spoedig na den dood van Pakoe Boewânâ I te Tagal door de Kompagnie gevangen genomen en op aanzoek van den Soesoehoenan naar de Kaapkolonie verbannen. De Kompagnie vorderde nu terugbetaling van de kosten voor het onderhoud van dezen Prins, waarom de Rijksbestierder naar Samarang ging om over deze en andere punten met den Kommissaris, die hier en daar Doelkop wordt geheeten, zooals de Javanen den Hollandschen naam Dubbeldekop, dien de Heer de Jonge opgeeft, gewoon zijn te schrijven. Nadat men dit punt door eene bepaling omtrent de rijstleverantie had geregeld, vertrokken beide naar Kartasoeërâ om van daar tegen de oproerige Prinsen in den Oosthoek, bepaaldelijk Panëmbahan Poerbâjâ, op te trekken.

Versterkt door volk uit de Mântjânegârâsche landen (ongeveer de tegenwoordige residentien Madioen en Kediri) en van Madoerâ gingen zij derwaarts, doch tot vechten kwam het niet meer, daar de genoemde Panëmbahan zich met de zonen van Soerâ-Pati in Loemadjang ophield en geen hulp meer van Bali krijsende, ook niet aanvallenderwijs te werk ging. Door onderhandelingen trachtte men het doel, het einde van den oorlog door de onderwerping van Panëmbahan Poerbâjâ, te bereiken. Daartoe werden door den Javan Toh-Djâjâ betrekkingen aangeknoopt met Soerâ-Pati (den tweede van dien naam), en zoowel aan dezen als aan den Panëmbahan schoone beloften

gedaan, waardoor zij werden bewogen zich aan den Kommissaris over te geven.

Zoo wel de Prinsen als de zonen van Soerå-Pati gingen hiertoe over behalve Radèn Brahim ¹, doch het bekwam hun slecht. Zoodra de onderworpenen te Samarang waren aangekomen, wilde de Soesoehoenan ze dooden, doch de Kommissaris en de Admiraal verzetten zich hiertegen en stelden voor hen naar Batavia op te zenden, waarin de Soesoehoenan toestemde, en alleen zijne zonen, waaronder Pangéran Mangkoe-Negårå, terug vorderde. Pangéran Poerbåjå werd nu geplaatst op de bèntèng Alang-Alang ²; Eroe-Tjåkrå werd verbannen naar de Kaap de Goede Hoop en de zonen van Soerå-Pati naar Ceilon ³. Van het geslacht van dezen Balinees bleef alleen Radèn Brahim (zie boven) over, die met afwisselend geluk den krijg hervatte en zelfs voor korten tijd Kediri bezette, doch weldra naar Malang terugweek, waar men hem ook aantastte en versloeg ⁴.

Van 's Vorsten zonen was Radèn Mas Pråbåjåså bestemd hem op te volgen, als zijnde geboren uit eene Vorstin. Toen de Soesoehoenan Amangkoerat II in 1650 A. J. stierf, was die Prins evenwel nog minderjarig, doch werd desniettemin als Soesoehoenan erkend, vooral door de kuiperijen van den Rijksbestierder Danoe-Rådjå, ook na bekomen toestemming van Batavia. De oudste zoon Mangkoe-Negårå werd hierdoor voorbijgegaan, ook al, omdat hij vroeger, als aangenomen zoon van Pangéran Poerbåjå, de partij van de oproerige prinsen had gevolgd ⁵. In hoever hij hierover ontevreden was en dit toonde, is niet duidelijk, maar dat men hem vreesde, blijkt uit de latere gebeurtenissen. Immers een aanzoek om eene voor den Vorst bestemde vrouw of wel eene vroegere van wijlen zijn vader, verwekte de jaloesie van zijn jongeren broeder en werd door den Rijksbestierder als voorwendsel genomen hem naar Batavia te verwijderen, waarheen hij hem weldra, maar als afgezant, volgde ⁶.

¹ Vgl. de Jonge II. VI, blz. XIV en 82, aanteekening enz.

² Zie aanteekeningen op de Babad, blz. 65. Vermoedelijk de schans te Tandjong Poera.

³ Zie de Jonge II. blz. XII en 83.

⁴ Volgens de Babad van Pangeran Soerjå-Negårå, bij Tjepakå.

⁵ Vergelijk ook over de Vorstenkeuze en de intrigues daarbij nog de Jonge II. blz. XXXI vlgd. en 90 enz. 128 enz.

⁶ De Jonge, II. blz. XXVIII.

Doch gelijk zijn doordrijven van de laatste Vorstenkeuze hem onder de regenten, zooals dien van Madoera, Tjakraningrat en den zoogenaamden Westerstrand-gouverneur Djajaningrat reeds vijanden had gemaakt, zoo werd hij ook weinig te Batavia vertrouwd, waar de Gouverneur-Generaal Mattias Daham (Mattheus de Haan) omstreeks dien tijd werd opgevolgd door Pakenir (Valkenier). De kwestie van den afstand der gewesten Pasoeroehan, Bangil en Pråbålinggå aan Tjakraningrat, waarin de Rijksbestierder niet treden wilde, gaf vooral moeielijkheid, zoodat reeds weder onlusten werden gevreesd.

Voorspellingen en droomen bleven ook nu niet uit. Zoo wordt opgenomen een droom van de Ratoe Agëng (Vorstin-Moeder) van dezen inhoud. De maan viel in een doekoeboom, en werd door Pangéran Mangkoe-Boemi met een bamboestaak naar beneden gehaald en voor de helft opgegeten; de andere helft keerde naar haar plaats terug, maar toen nam Radèn Mas Soedjànå er nog een hap uit. Het is hier een al te duidelijke voorstelling van de verdeeling van het rijk om niet te gelooven aan een nakomende profetie. Doch dit wordt in het geschiedverhaal gevolgd door het belangrijk feit der verbanning van den Rijksbestierder, die naar Samarang werd gezonden en daar door den Kommissaris Konjit (Coyet) gevangen genomen ¹. Deze kwam vervolgens te Kartåsoerå in de maand Sapar van het jaar 1658.

De plaats van Danoe-Rëdjå, die naar Ceilon werd verbannen, werd ingenomen door Radèn Adipati Nåtå-Koesoemå, die ook weldra als gezant naar Batavia vertrok, om den terugkeer te verzoeken der overgebleven familieleden van Soenan Mas, met het doel de poesåkå of erfstukken uit het geslacht van Mataram, die deze indertijd had medegenomen, machtig te worden. Dientengevolge kwamen er vier prinsen met vrouwen en kinderen en volgelingen, in het geheel 200 in getal, van Ceilon op Kartåsoerå terug ².

Daarentegen was nu Mangkoe-Negårå derwaarts verbannen ³.

De teruggekeerde prinsen worden vermeld onder de namen Tëpå-Sånå, Wirå-Menggålå, Djåjå-Koesoemå en Pangéran Mas. Aan het hof was omstreeks dezen tijd het meest in gunst

¹ Zie de Jonge II. blz. XXXVIII vlg. en 196 en vlgd.

² Zie de Jonge II. blz. 273.

³ Zie de Jonge II. blz. 228.

de broeder van 's Vorsten gemalin, Pangéran Poeroebajâ geheeten ¹, aan wien groot gezag werd gegeven, doch wiens gedrag veel ontevredenheid veroorzaakte, zoodat hij den naam kreeg „van tijger des rijks” (*si bagong m*).

In het jaar 1663 stierf 's Vorsten gemalin en, toen de poging van den Pangéran Poeroebajâ om hem eene nieuwe gemalin te bezorgen mislukte, begon diens invloed door de kuiperijen zijner vijanden weldra te verminderen. Ook te Batavia werden beschuldigingen tegen hem ingebracht ², zoodat dan ook de Soesoehoenan een schrijven van den Goeverneur-Generaal ontving om hem tegen P. Poeroebajâ te waarschuwen. Het eerste gevolg was zijne verwijdering van het hof, doch met den geheimen last een oproer te verwekken, en dus de Kompanie in moeielijkheden te wikkelen; zoo werd hij verbannen naar Sëkar-Aroem, doch had weinig lust dezen last uit te voeren, zoodat hij nu geheel werd prijs gegeven en verder gezonden naar Kademèn. De Radèn Adipati en anderen zonden nu geld naar Batavia (tien duizend?) om zijne geheele verwijdering van Java te verkrijgen; hij werd hierna dan ook naar het fort gebracht, en vervolgens naar Ceilon gevoerd ³. Dewijl 's Vorsten zoon uit eene ziekte herstelde, ging deze zijne familiegraven te Imâgiri, Pasar-Gêdé en Panitikkan (?) bezoeken, waar de zonen van Soenan Mas hem trachtten te voorkomen, doch door den djoeroekoentji (sleutelbewaarder, wachter) werden teruggevoerd. De Vorst kon nu zijn voornemen volbrengen, en liet daarop nog diereengevechten houden tegen bantëngs (wilde runderen).

Desniettemin waren allerlei teekenen van aanstaande onlusten aanwezig. Bovendien worden aan Pangéran Wirâ Manggalâ, den zoon van Soenan Mas, handelingen toegeschreven, die zijne plannen op den troon openbaarden, en waarvan hem zijne broeder Tepâ-Sânâ te vergeefs trachtte af te brengen.

¹ De Bab. Soerjâ-Negârâ noemt hem Radèn Oerawan en in de brieven der Hooge Regeering komt hij voor onder den naam van Raden Demang Oerawang. Zie de Jonge, II, blz. 219, 267 en 273.

² Zooals uit de boven aangehaalde plaatsen blijkt, was men daar toch geenszins met hem ingenomen.

³ De voorstelling der Hollandsche berichten verschilt hiervan zeer: Poeroebajâ en Nâtâ-Koesoemâ verwekten gezamenlijk zooveel onrust, dat een vermeerdering van krijgsmacht noodig werd geoordeeld, en Nâtâ-Koesoemâ werd slechts op de dringende bede van den Vorst en zijne belofte van beterschap gespaard. Zie de Jonge II, blz. 279 en XLIII.

[Inten] De verhaler verplaatst ons nu naar Batavia, waar de Goeverneur-Generaal (Pergo Ardijan Pakenir) in de Koeta *[Item]* woont, en de Baron Pannémoep de voornaamste rol speelt. De Chinezen werden te dier tijde gekweld door de slaven van de Kompagnie, als deze in het spel hadden verloren, en werden nu door hunnen landgenoot Sa-Pandjang ¹ aangezet, door roofpartijen enz. wraak te nemen.

van begin der stad Batavia ten W. v. Meester Cornelis Deze Sa-Pandjang hield zijn verblijf te Gândarijā ², op de eene plaats een landschap, op de andere een molen (pang-giling) genoemd, waaronder dus vermoedelijk een suikermolen moet worden verstaan. De Chinezen, die wegens roof werden gevangen genomen, werden op last van Pannémoep of liever van Imhof over zee gebracht, maar onderweg over boord geworpen. Van deze kwamen eenigen aan land en bij Sa-Pandjang, die nu nog meer verbitterd werd en zijne landgenooten om zich vereenigde tot een algemeenen opstand. Hoewel de 24 kapiteins der Chinezen te Batavia beweerden van niets te weten, verzekerde een zekere Lim-Tjo het tegendeel, waarop men een anderen Chinees naar Sa-Pandjang zond met een bak goud en een bak aarde, om te kiezen als tusschen vrede en oorlog. Daar Sa-Pandjang den laatste koos, was hiermede de oorlog verklaard, en kwam het er nu voor de Kompagnie op aan de Chinezen in de stad rustig te houden; waartoe men hun toezegging deed van kapitaal voor hunnen handel, maar tevens gelastte hun baard en knevels af te scheren en verbood wapenen te dragen. De Chinezen van Sa-Pandjang, 4000 in getal, vielen, in drie hoopen verdeeld, de stad aan, doch zij werden vooral door het geschut verdreven.

De matrozen van de schepen en de inlanders van Batavia kregen nu last de Chinezen in de stad te dooden, doch de vrouwen in het leven te laten, welke met de goederen onder de inlanders zouden worden verdeeld; ten gevolge van dezen last werden 9000 mannen om het leven gebracht.

Sa-Pandjang was met de zijnen naar Gadoeng-Malati teruggetrokken, doch werd van daar verdreven door 2000 man kompaniestroepen onder van Imhoff en de kommissarissen

¹ Ook bij de Jonge dl. VI, blz. 381 genoemd.

² Eigentlijk heeft deze Babad Gândarijā Sêwoe, doch vermoedelijk is dit eene fout, want de Babad Soerjā-Negārā heeft daartusschen *Siag*, chinees, staan, dat natuurlijk een geheel anderen zin geeft, want sêwoe beteekent duizend.

Parissel (Verijssel) en Djoan Harman Teling (J. H. Teling), zoodat hij naar Gândarijā week, waar men hem voorshands met vrede liet. Het verhaal gaat over tot eigenlijk Java; in het Japarasche namelijk te Tandjoeng Welahan of Welahar (Djoksche Babad)¹, bereidden de Chinezen zich mede tot den opstand voor onder Singsèh, en toen de regenten met Moeloed (het feest der geboorte van Mohammed) op Kartāsoerā bijeen waren, werd aan het hof herhaaldelijk naar aanleiding der gebeurtenissen van den laatsten tijd beraadslaagd over de te volgen gedragslijn. De meerderheid van 's Vorsten raadslieden durfde niet beslist partij kiezen tegen de Kompagnie, zoodat besloten werd vooreerst af te wachten, wie de bovenhand behield. Alleen kreeg de Radèn Adipati of Rijksbestierder, die der Kompagnie niet genegen was, verlof den regent van Grobogan, Martā-Poerā, naar zijn gebied terug te zenden, om den Chinezen moed in te boezemen en raad te geven; dit maakte evenwel de Opperregenten ontevreden, vooral op den Rijksbebestierder, zoodat de tweespalt in de omgeving van den Vorst steeds toenam.

Martā-Poerā had zich onmiddellijk met de Chinezen in betrekking gesteld, maar tevens te Samarang bericht, dat hij hen wilde bestrijden en daarvoor hulp noodig had. Deze hulp werd wederom verstrekt, doch bij het spiegelgevecht, dat hij met de Chinezen hield, gingen deze zoo snel op de vlucht, dat de hulp-troepen zonder iets te hebben uitgevoerd naar Samarang terugkeerden. Op dezelfde wijs werden nu eenige regenten naar Samarang op verzoek van den kommandant aldaar te hulp gezonden en inmiddels de Chinezen te Kartāsoerā en elders tegen de Kompagnie in verzet gebracht, onder den schijn evenwel van deze te helpen. De Chinezen verwijderden zich ook van Samarang en voegden zich bij de hunnen in Japara, waar zij wel door de naar Samarang gezonden Javanen werden aangetast, maar deze zonder moeite terugdrongen, waarvan het bericht te Samarang veel ontsteltenis veroorzaakte; te meer, dewijl ook van elders ongunstige tijdingen kwamen. Nieuwe hulp werd te Kartāsoerā aangevraagd en een aantal regenten van de strand-distrikten met hun volk gezonden, die zich bij Lampèr posteerden. De Chinezen hadden zich reeds op eenige plaatsen tusschen Samarang en Kartāsoerā gelegd, waardoor de gemeenschap tusschen beide werd bedreigd, dat vooral de bezetting van het fort

¹ Zie de Jonge, II. dl. VI, blz. LXXVII en 372.

op laatstgenoemde plaats in gevaar bracht, dewijl men de houding der Javanen meer en meer wantrouwde.

Hiertoe had men dan ook weldra reden genoeg, want bij een nieuwen gezamenlijk ondernomen tocht tegen de Chinezen in den omtrek van Samarang lieten de Javanen de Hollanders in den steek, en Martâ-Poerâ vereenigde zich thans openlijk met de opstandelingen. Op Kartâsoerâ zelf bleef men nog vriendschap veinzen, doch bereidde alles voor om ter gelegener tijd mede vijandelijk op te treden. Het ontbrak er bovendien niet aan hof-ntrigues, naar aanleiding van het gedrag der naar Ceilon teruggekeerde prinszen, die steeds terecht of te onrecht verdacht werden van plannen op den troon en in den laatsten tijd op goeden voet waren met den Hollandschen bevelhebber aldaar, Lapèl (van Velzen).

Hoe het zij: twee hunner werden met eenige hun welgezinde hoofden gedood; de derde, Wirâ-Menggâlâ, vluchtte van Kartâsoerâ en viel in handen van de Chinezen, die hem met fraaie beloften bij zich hielden ¹. Als jaartal van deze gebeurtenissen wordt genoemd 1668 A. J. De Soesoehoenan werd nu door de anti-Europesche partij in het nauw gebracht, welke beweerde, dat men algemeen den oorlog tegen de Kompagnie verlangde, dat anders misschien Wirâ-Menggâlâ door de Chinezen gesteund, als pretendent zoude optreden. Het masker, dat zoo lang nog was gedragen, werd nu afgeworpen; een, hoewel mislukte, aanslag werd op het fort gedaan, en tevens van de Chinezen de uitlevering gevraagd van Wirâ-Menggâlâ, die onmiddellijk werd ter dood gebracht. Zijne kinderen en die van zijn reeds vroeger gedoodden broeder Tepâ-sânâ bleven in handen der Chinezen achter. Het fort werd nauw ingesloten; Javaansche troepen van Salatigâ terug ontboden, en voor de bemachting van het fort de hulp gevorderd van de Chinezen uit den omtrek, die inmiddels versterkt waren door de van Batavia oostwaarts gewekenen onder aanvoering van Sa-Pandjang. Geheel eigenlijk Java was dus in verzet tegen de Kompagnie, behalve de Regent van Madoera, Pangéran Tjakraningrat, en diens zoon, de Regent van Sidajoe; tegen alle nog door de Kompagnie bezette posten werden door den Soesoehoenan troepen afgezonden, en die voor Samarang belangrijk versterkt, zoodat de toestand voor de Hollanders zeer gevaarlijk werd. Ook

¹ Vergelijk hierover de Jonge II. blz. 387.

het fort te Kartasoezå moest wegens gebrek aan levensmiddelen worden overgegeven; de bevelhebber van Velzen en de sekretaris werden na eenigen tijd gedood, doch de overige bezetting bleef gespaard.

Inmiddels werd te Samarang herhaaldelijk gestreden, en toen bij een uitval een kanon der Javanen door de Hollanders buit gemaakt was, waren deze in staat gedurig de Chinezen te verslaan, waardoor hunne zaken zich eenigszins herstelden. Doordien eindelijk de Prins-Regent van Madoerå beslist de partij der Hollanders gekozen had, keerde de kans weldra geheel ten hunnen gunste. Deze Prins begon met Djipang (Bodjå-negårå) aan te tasten, welks Regent naar Blora week, doch zich daar met andere Javanen en Chinezen vereenigd hebbende, zijn gewest heroverde en de Madoerezen verdreef, die ook genoodzaakt waren Lamongan te ontruimen, en naar Giri en Toemapèl te wijken. Ook hier niet stand kunnende houden, moesten zij zich op Poeloe Mangaré (in de Straat van Madoera) in veiligheid stellen. Na korten tijd landden zij echter weêr en konden, vooral door het sneuvelen van den regent van Djipang, de gewesten om Soerabaja gelegen opnieuw bezetten; doch zij waren gedwongen op de nadering van Pringgå-Lajå, die met versterking uit Kartasoezå was gezonden, weêr tot Sidajoe terug te trekken, waar men hen ongemoeid liet.

De Rijksbestierder zelf was met troepen opgerukt naar Samarang, doch ging vrij aarzelend te werk, zooals daaruit blijkt, dat hij vijf dagen op Ngoengaran vertoefde en er zich droomen liet uitleggen, dat hem evenwel geen moed gaf voor de toekomst. Bij Samarang legerde hij zich te Patérongan, en was er getuige van de herhaalde gevechten bij eerstgenoemde plaats geleverd, waaraan ook de Javanen deelnemen, zonder dat eenig voordeel op de Hollanders werd verkregen. De partij aan het hof te Kartasoezå, die den Rijksbestierder niet genegen was, vond hierin aanleiding tegen hem te intrigeren, waartoe vooral Tirtå-Wigoenå zeer werkzaam was, daarin gesteund door 's Vorsten moeder, zoodat dan ook weer onderhandelingen werden gevoerd met de Hollanders in Samarang, buiten den Rijksbestierder om. Deze, daarvan door laatstgenoemden onderricht, ontving eindelijk op zijn dringend aanzoek nadere bevelen uit Kartasoezå, welke van de veranderde gezindheid en den zegepraal der Hollandschgezinde partij bewijzen gaven, zoodat ook hij zich met de Hollanders in betrekking

stelde ¹ en zich van de Chinezen, met wie hij trouwens toch al overhoop lag, meer en meer terugtrok, ja zelfs althans schijnbaar aan het verlangen der kommissarissen, gezamenlijk de Chinezen aan te tasten, begon toe te geven. Terwijl nu Japara ² en Tagal werden ontzet, bleef de Rijksbestierder een vrij dubbelzinnige rol spelen, door Martå-Poerå, die het eerst de Chinezen had ondersteund, te ontbieden en te raadplegen, voordat hij deze aanviel. Martå-Poerå verklaarde echter aan deze nieuwe wending in de politiek van het hof niet te kunnen meêdoen en zeide de gehoorzaamheid aan den Soesoehoenan op. Hoewel dan nu de Chinezen werden gedwongen hun legerkamp bij Samarang prijs te geven, liet de Rijksbestierder hen ontkomen en zond alleen de afgeslagen hoofden van de achtergebleven zieken in manden naar het fort als bewijs van zijne goede gezindheid. Voordat hij naar Kartåsoerå vertrok, liet hij de regenten van Pati en Lasem naar hun gebied terugkeeren met last, Mas Garëndi, een der nog bij de Chinezen gevangen zonen van Tëpå-Sånå (zie boven), voor te bereiden om tot Vorst te worden uitgeroepen, met de reserve later zijne partij te kiezen. Martå-Poerå en de Chinezen waren hem hierin evenwel reeds voor geweest, zoodat de bedoelde regenten niets te doen hadden dan zich bij hen te voegen met andere uit den omtrek, waardoor de streek land tusschen Samarang en Rembang reeds spoedig aan dezen pretendent, die zich Mangkoerat Praboe-Koening noemde, was onderworpen ³. De betrekkingen tusschen Kartåsoerå en Samarang waren nu mede zeer levendig. Over en weêr werden gezanten gezonden en zoo kwamen van Samarang als afgevaardigden de kapitein Onderop (Hohendorf) en de luitenant Hogwis (Hogewitz) aan Soesoehoenan's hof ⁴. Uit Kartåsoerå werden ook weder troepen en twee afdeelingen onder aanvoering van den Rijksbestierder over Samarang en van Pringgå-Låjå over Kampak tegen de Chinezen in Demak gezonden; als nader bewijs van zijne goede gezindheid wilde de Soesoehoenan zelfs eene prinses Radèn Ajoe Retnå-Déwati aan den kommissaris Theling uithuwelijken. Desniettemin gingen zijne zaken niet voorspoedig. Pringgå-Låjå werd herhaaldelijk verslagen en van Bitjak terug-

¹ Vergelijk de Jonge II., blz. 404, 406 en 407.

² Zie II., blz. 405, 407.

³ Zie de Jonge II., blz. 413.

⁴ Zie de Jonge II., blz. 412.

gedreven naar Kampak, waar hij mede tegen den Rijksbestuurder, die hem vermoedelijk niet genoeg naar zijn zin bijstand verleende, bij den Soesoehoenan begon te intrigueren ¹. Deze bevelhebber was gelegerd te Talagadji en ontving daar waarschuwingen en aanzoeken van de opstandelingen om hunne zijde te kiezen, dat hem in grooten tweestrijd bracht, doch zonder hem nog tot een bepaald besluit te brengen. Althans hij trok eerst op Samarang terug tot Lampèr en vroeg vervolgens een onderhoud met de kommissarissen, tegen de verwachting van zijne onderbevelhebbers, die meenden, dat hij tot de opstandelingen zou overgaan. Te Samarang was reeds op zijne komst gerekend; hij werd onmiddellijk in arrest genomen, overeenkomstig het door den Soesoehoenan heimelijk te kennen gegeven verlangen. Doch de hulp van de Kompanie tegen de opstandelingen, hoewel toegezegd, bleef uit, want men wilde den Vorst alleen in het uiterste geval bijstand verleenen. De kapitein (Hohendorf?) kreeg nu tot vrouw Mas Ajoe Retnå Asmårå! De opstandelingen besloten den Rijksbestuurder te wreken en daarvoor over Salatigå naar Kartåsoerå op te rukken; zij versloegen de tegen hen uitgezonden troepen van den Soesoehoenan bij Kaligandoe en trokken op de verder geposteerde afdeelingen onder Rådjà-Niti, Pringgå-Låjà en de Prinsen aan; de beide eersten weken spoedig, zoodat ook de laatsten tot den terugtocht genoodzaakt waren. De Soesoehoenan had op het bericht van dezen tegenspoed alles, wat in den kraton was, gewapend en was gereed zich te verdedigen, toen zekere Wirå-Djåjà aanbood eerst noordwaarts de Chinezen te ontmoet te gaan. Toen evenwel ook deze op de vlucht was geslagen en de Chinezen meer en meer den kraton naderden, ontstond daarbinnen groote verwarring. Daar deze steeds toenam, zag de Soesoehoenan geen kans meer zich te verdedigen en dacht alleen aan vluchten, doch werd omtrent de richting, die hij in zou slaan, in twijfel gebracht door de tegenstrijdige adviezen; terwijl de Javanen wilden dat hij naar het Mataramsche, dus westwaarts, zou vluchten, ried Hohendorf aan oostwaarts naar Soerabaja en vervolgens naar Samarang te gaan. Doch nu steeg de nood ook ten top, de Hollanders grepen zelfs naar de wapens en de Vorst moest over een omgevallen muur zijn hof verlaten, terwijl zijn zoon slechts met moeite werd gered. Jaartal 1667. Het advies van Hohendorf werd gevolgd en de richting oostwaarts genomen,

¹ Zie de Jonge II., blz. 414 en volgende.

terwijl de reis zeer nauwkeurig in de Babad wordt beschreven. Toen Pamagettan was bereikt ¹, werd halt gehouden, ook om de achterblijvers gelegenheid te geven zich bij hunnen Vorst te voegen.

Voor de tweede maal was nu een machtige Vorst van Java door zijn eigen onderdanen in bondgenootschap met vreemdelingen uit zijn residentie verdreven en moest zijn heul zoeken bij andere vreemdelingen om zijn gebied te herkrijgen. De Chinezen hadden inmiddels stad en hof in brand gestoken, voordat de Javaansche hoofden Martâ-Poerâ en Mangoen-Oněng dit konden verhinderen. Het eigenlijke paleis bleef gespaard en werd door Mas Garendi betrokken, die er met de Chinesche en Javaansche hoofden den meester speelde. De moeder des Soesoehoenans en eene dochter benevens eenige vrouwen waren zelfs achtergebleven; een paar van zijn vele broeders voegden zich bij de opstandelingen; andere waren naar Mataram geweken en gingen van daar naar Samarang bij de kommissarissen. Onder hen stelde zich Mangkoe-Boemi terstond zeer op den voorgrond en vroeg het rijk voor zich. De kommissarissen verbonden zich evenwel niet, waardoor dit op niets uitliep. Inmiddels ging de Soesoehoenan van Magettan naar Prânâragâ, waar hij volk uit de omliggende regentschappen bijeenverzamelde en vervolgens over Mēmēnang naar Brangkal trok. Soeradiningrat, een zijner onderbevelhebbers, rukte in de richting van Kartâsoerâ en had het geluk een kleine overwinning te behalen, dat de moed bij Soesoehoenan's partij zeer opwekte, zoodat hiervan kennis werd gegeven te Samarang en Hohendorf zelf derwaarts vertrok om op hulp aan te dringen van daar uit. Toen evenwel tegenspoed volgde, dewijl bij Oeter een ongelukkig gevecht werd geleverd, week de Soesoehoenan weêr terug naar Prânâragâ, waar hij zich in treurige omstandigheden bevond en gedurig verraad van zijn omgeving vreesde. Hij zonderde zich zelfs af in het gebergte en kon ook door zijne jonggetrouwde vrouw, eene dochter van den regent van Prânâragâ, niet worden opgewekt, maar zocht hulp bij Allah. Hem verscheen dan ook de Soenan Lawoŋe in een hevigen wind en beloofde hem den terugkeer naar zijn hoofdplaats, mits de Vorst zijne dochter huwde. De Vorst nam dit aan, als hij zijne dochter maar zond; op den volgenden Vrijdag verscheen dan ook Ratoe Argâ Doemilah (Prinses Schitterende

¹ Vergelijk de Jonge, blz. 419.

Berg), die hem hierin de hulp der geesten toezegde, dat zij zijne vijanden op de oogen zouden slaan, zoodat zij gezwollen waren en niemand meer zien kon; daartoe moest hij bovendien naar Prânârâgâ terugkeeren en de vijanden te gemoet gaan.

Hohendorf, die over Soerabaja naar Samarang was gereisd, had op eerstgenoemde plaats bevel aan de hoofden gegeven, troepen aan den Vorst te zenden en trok, te Samarang aangekomen, eerst tegen Ngoengaran op. Op aanvraag van Mom om hulp tegen de Chinezen in het Demaksche, begaf hij zich echter derwaarts en verdreef den vijand naar Grobogan, waar zij versterking kregen, maar nogmaals gedwongen werden te vluchten, zoodat zij ten slotte Bahrâwâ (Ambarawa) bezetten en zich achter de Toentang posteerden. Daar deze rivier, volgens de peiling met een Balinesche lans, zeer diep was en bovendien snelvlietend, zag Hohendorf voorloopig van verdere vervolging af.

Hoewel de Vorst het bericht hiervan met genoegen vernam, was zijn toestand toch nog weinig gunstig. Hij raadpleegde daarom een kluizenaar op den berg Wilis, die Embahan Legondâ heette, over de middelen om zijn kraton en daarmede zijn macht terug te krijgen. Deze kluizenaar verlangde evenwel, dat hij de Vorstelijke waardigheid zou overdragen aan zijn zoon; dit gebeurde: zijn zoon kreeg den naam Praboe Djâkâ Soesoehoenan Baoe Warnâ, hij zelf dien van Panĕmbahan Brâ-Widjâjâ. De gunstige gevolgen bleven niet uit. Magettan werd onderworpen en de Chinezen, die tegen Prânârâgâ oprukten, bestreden.

Hier eindigt de prozabewerking van C. F. Winter Sr. Den afloop van dezen oorlog zullen wij uit de Djokjosche Babad leeren kennen, waarin de volgorde evenwel juist in dit gedeelte verbroken schijnt, doch waaruit desniettemin het volgende blijkt.

In de positie van den Soesoehoenan kwam nu verder verbetering door de komst van hulptroepen uit Soerabaja met levensmiddelen en door het oprukken der Madoerezen op last van de Kompagnie tegen Kartâsoerâ, welke plaats ook door den Soesoehoenan meer werd genaderd. Bovendien werd van Samarang uit tegen de Chinezen geopereerd, waardoor Singsèh naar Grobogan werd verdreven. Ook bij Lemahbang werden zij verslagen en weken naar Salatigâ en Djamboe, dat algemeene verslagenheid onder de opstandelingen veroorzaakte, die eindelijk onder aanvoering van Martâ-Poerâ het onderspit dolven

in een gevecht tegen de Madoerezen bij Grompol. Zij vluchtten diensengevolge naar Kartasora, dat daarop door Soenan Koning werd ontruimd en door de Madoerezen bezet. De Soesoehoenan, bedrogen in zijne verwachting zijn kraton weêr te betreden, keerde terug naar Kerajon, doch Hohendorf kwam hier bij hem en haalde hem over naar zijn kraton terug te keeren, welke de Madoerezen reeds weêr ontruimden en zich ten oosten van de Bengawan (Solorivier) opstelden en vervolgens naar Madoera terugkeerden ¹. De Soesoehoenan kwam met zeer verminderde macht terug, zegt de verhaler, die daarna eenige bepalingen van het bekende kontrakt van November 1743 zeer gebrekkig opgeeft ². De onlusten bleven evenwel voortduren. Mas Garëndi of Soenan Koning, die zich in het Mataramsche te Randoe Goenting en Randoe Lawang (zie de Jonge, II. blz. 429) opniel, tastte nog tweemaal Kartasora aan ³, doch werd teruggeslagen. Er kwamen nu zelfs hulptroepen aan van Ternate, en tevens wordt over den langen duur van den oorlog tuschen Hollanders en Javanen geconfereerd, doch men kon dezen als geëindigd beschouwen, toen Soenan Koning zich te Soerabaja onderwierp ⁴.

Delft, November 1880.

J. J. MEINSMA.

¹ Vergelijk over dit alles de Jonge II., blz. 420 en volgende.

² Zie dit contract bij de Jonge, II. 434 en volgende.

³ Zie de Jonge, II. blz. 426 en 427.

⁴ Zie de Jonge, blz. 432.